

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота бакалавра

з теми:

**«ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ
МИСТЕЦТВІ ХІХ СТОЛІТТЯ»**

Виконала: студентка 4 курсу,
групи ODR1-B21,
спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація за освітньо-професійною
програмою Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво

Жолтовська Анна Олексіївна

Керівник: Алла БРЕНІОК,
кандидат мистецтвознавства, старший
викладач кафедри ОДПМ та РТМ

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ТРАДИЦІЯ ЗОБРАЖЕННЯ БОГОМАТЕРІ	5
1.1. Історія художнього образу Богородиці в сакральному живописі і скульптурі.....	5
1.2 Художньо-стильові особливості образу Божої Матері в образотворчому мистецтві. Типологія зображень.	14
РОЗДІЛ 2 ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ ХІХ СТОЛІТТЯ	25
2.1 Еволюція образу Богородиці в українському мистецтві.....	25
2.2 Художня специфіка зображення Діви Марії в українському живописі ХІХ ст.	34
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Актуальність теми. Образ Богоматері XIX століття залишається актуальним у сучасному мистецтві та культурі, оскільки він є важливою частиною релігійної традиції та художньої спадщини. Дослідники зазначають, що еволюція цього образу відбувається не лише через відродження класичних естетичних принципів, а й через їхнє переосмислення відповідно до сучасного світогляду.

Образ Богоматері виступає символом безмежної материнської любові, співчуття та духовної опіки, що є фундаментальними цінностями християнської віри. Він є не лише релігійним символом, а й носієм глибоких теологічних концептів, що вплинули на формування духовності та моральних ідеалів протягом століть. Через аналіз цього образу можна краще зрозуміти як витоки, так і розвиток релігійних уявлень, що впливають на духовне життя народу. Дослідження цього процесу надає важливі відкриття та інновації в мистецтві, допомагаючи зберегти та переосмислити культурну спадщину. Сьогодні образ Богоматері залишається актуальним завдяки своїй здатності адаптуватися до нових соціальних і культурних умов, сучасні митці та дослідники знаходять у традиційному символі інструмент для висловлення сучасних духовних переживань, а також для реконструкції національної свідомості. Переосмислення цього образу сприяє діалогу між минулим і сучасністю, стимулюючи інновації в мистецтві та поглиблюючи розуміння культури як результату багатовікових традицій та трансформацій.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Аналізувати соціально-релігійних, політичних і культурних умов епохи, які вплинули на формування релігійного світогляду та художніх традицій.
2. Збирати автентичні джерела, пошук і опрацювання творів живопису, іконографічних зображень.

3. Провести іконографічний і стилістичний аналіз та ретельне дослідження композиції, символіки, кольорової гами, використаних технік і художніх засобів, характерних для творів ХІХ століття.
4. Виконання копії мистецького твору.

Об'єкт дослідження. Специфіка образу богоматері в ХІХ столітті, включно аналіз іконографічних творів

Предмет дослідження.

До методів дослідження

Практичне значення одержаних результатів.

Апробація досліджень.

Структура роботи.

ВИСНОВКИ

Дана робота спрямована на розвиток знань з галузі мистецтвознавства, вивчення образу богородиці XIX століття, виконати ретельне дослідження характерних елементів образу Богородиці: пози, жести, колірну палітру, типові деталі орнаменту та атрибути, що використовуються для відображення сакральності та родового задуму. Порівняння канонів: аналіз того, як усталені візантійські канони трансформувалися під впливом західного бароко, романтизму та академічного мистецтва, та які елементи були інтегровані для вираження національної ідентичності, композиції, світлотіні, перспективи та детальної рендерингової техніки, які застосовували художники, щоб модернізувати класичний образ.

Результатом дослідження в першому розділі було, історія художнього образу Богородиці в сакральному живописі та скульптурі є прикладом унікального діалогу між візантійською канонічністю, середньовічною традицією та європейськими інноваціями епох Відродження і бароко. Цей процес трансформації образу відображав не лише зміну художніх прийомів, але й глибокі культурні та релігійні процеси, які сприяли формуванню української духовної і національної ідентичності.

У другому підрозділі досліджено образ Божої Матері який показує, як художньо-стильові особливості та типологія зображень виступають дзеркалом історичних трансформацій, що відбувалися в мистецтві від візантійських традицій до сучасних інтерпретацій досліджено розвиток сакрального образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Zatilyuk, Y. (2017). The Icon of the Kyiv-Bratsk Bogorodichi from the collection of the National Museum of the History of Ukraine of the XVIII century: origin, attribution, and history. *Scientific Herald of the National Museum of History of Ukraine*, Issue 2, 79–96 с.
2. Warsaw Regional Forum 2017 (2017). *Warsaw Regional Forum 2017: Space of flows: programme and book of abstracts*, Warsaw, 18-20 October 2017. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk, 2017. 62 с.
3. Babai: Zbirnyk arkhivnykh dokumentiv i materialiv (Kraiu mii, Slobozhanshchyna). SP Folio, 1993. 61 с.
4. Клименко В. А. Мавори Слобожанщини Актуальні питання історії та культури: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів. Суми: Сумський державний університет, 2009. 70–76 с.
5. Логвин Г. Н. В Україні. Давні пам'ятки мистецтва. Київ: Мистецтво, 1968.
6. Міляєва Л. С. Чудотворні ікони Богородиці в Києві XVII ст. та образ Любечської Богоматері пензля Івана Щирського Записки Наукового товариства ім. Шевченка, 1994. 129–139 с.
7. Обухович Л. Богородчанський іконостас Волинські єпархіальні відомості, 2017. №3 (148). 4 с.
8. Олійник М. Огляд історії українського іконопису // Осередки мистецтва. Львівська іконописна школа XVII ст. Слово, 2013. №1 (53). 36–37 с.

9. Акафіст. Київ, Друкарня Лаври, 1663. 244 с. (Вернадський Національна бібліотека України, Київ, Кир. 35).
10. Акафіст. Вернадський Національна бібліотека України, Київ, Кир. 642 (2). Київ, Друкарня Лаври, 1674. 246 с.
11. Акафісти з стихирами і канонами. Львів, Друкарня Братства, 1699. 148 с. (Вернадський Національна бібліотека України, Київ, Кир. 637).
12. Акафісти. Київ, Друкарня Лаври, 1731. 339 с. (Вернадський Національна бібліотека України, Київ, Кир. 99).
13. Акафісти і канони. Київ, Друкарня Лаври, 1798. 327 с. (Вернадський Національна бібліотека України, Київ, Кир. 1096 П).
14. Ковальчук Г. Д. Символічний лад українського Бароко Наукові записки. Том 19. Теорія і історія культури, 2001. 27–30 с.
15. Косів Р. Образ Богородиці Матері Милосердя в українському іконописі другої половини XVII–XIX ст. (на прикладі творів із збірки Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького) Християнська сакральна традиція: історія та сучасність. Міжнародна наукова конференція, 6–7 червня 2014 р., Український католицький університет, Львів, 2014. 68–77 с.
16. Максимчук О. В. Дві маріологічні інтерпретації образу «замкненого саду» в українській бароковій літературі Наукові праці. Літературознавство. Вип. 210. Том 222. Київ, 2013. 26–30 с.
17. Малинка М. Образ Діви Марії в апокрифі «Ходіння Богородиці по муках» в українському хронографі XVI століття Ренесансні студії. Запоріжжя: Видавництво КПУ, 2009. Вип. 12–13. 123–132 с.
18. Бажан М. П. Мистецтво України: енциклопедія. Київ : Поліграфкнига, 1995. Т.1. (А-В). 401 с.

19. Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні у XVI-XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1983. 181 с.
20. Цибко А. Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення. Львів : Музей Укр. Католического Університету, 2013. 262 с.
21. Уманцев. Ф. С. Мистецтво давньої України. Історичний нарис. Київ : Либідь, 2002. 217 с.
22. Цугорка О. П. Реалістичні тенденції українського барокового іконопису. *Культура України*. 2019. Вип. 66. 259-266 с.
23. Федорук О. К. Українське бароко та європейський контекст: збірка. Київ : Наукова думка, 1991. 274 с.
24. Левицька М. Розвиток іконографії Непорочного зачаття в українському мистецтві XVIII століття. Народознавчі зошити. 2023. № 1. 163-180 с. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-1/17.pdf>. (дата звернення: 07.04.2025).
25. Цугорка О. П. Образ Богоматері в українському бароковому іконописі: минуле і сучасність. *Мистецтвознавчі записки*. 2018. Вип. 35. 144-145 с. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3916/MZ_35-144-150.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 08.04.2025).
26. Гессел К. Історія мистецтва без чоловіків. Київ : ArtHuss, 2024. 512 с.
27. Козінчук В. Еволюція і трансформація іконографічного канону в українському мистецтві. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. №46. 81- 82 с.
28. Agra Art. Tadeusz Popiel//Аукціонний дім. URL: <https://sztuka.agraart.pl/autor/licytacje/214/tadeusz-popiel> (дата звернення: 16.03.2025).

29. Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. URL: <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/112733> (дата звернення: 19.02.2025).
30. Релігійно-інформаційна служба України. Іконографічні типи богородичних ікон та їх особливості — РІСУ. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/ikonografichni-tipi-bogorodichnih-ikon-ta-yih-osoblivosti_n108759 (дата звернення: 17.03.2025).
31. Desa.pl. Tadeusz Popiel //Галерея Desa. URL: <https://desa.pl/pl/artysci/tadeusz-popiel> (дата звернення: 15.03.2025). 2. Wikipedia. Tadeusz Popiel // Вікіпедія. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Popiel (дата звернення: 15.03.2025).
32. Gość Krakowski. Маляр Голгофи // Krakow.gosc.pl. URL: <https://krakow.gosc.pl/doc/1461990.Malarz-Golgoty> (дата звернення: 19.04.2025).
33. Onebid.pl. Tadeusz Popiel // Мистецький аукціон. URL: <https://onebid.pl/pl/artist/Tadeusz-Popiel> (дата звернення: 16.03.2025).
34. MNWR. Вінчення поета, 1897 // Національний музей у Вроцлаві. URL: <https://mnwr.pl/tadeusz-popiel-wienczenie-poety-1897> (дата звернення: 17.03.2025).

35.

Strona miejscowoci Okocim. URL: <http://www.okocim.net/b/dzielatadeusza.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).

36. Znayshov.com. Польська зарубіжна література 6 // Lebed, 2023. URL: https://znayshov.com/FR/23022/Polsk_zarub_lit_6_Lebed_2023.pdf (дата звернення: 16.03.2025).